

lichen Alters — zwar nicht in Unthätigkeit, doch ohne Erwerb dahin fließen zu sehen.

Aus Anlass dieser, mir so schädlichen und gefahrvollen Umstände, nehme ich mir die ehrfurchtsvolle Freiheit, Euer Durchlaucht unterthänigst zu bitten, hinsichtlich der baldigen finalen Entscheidung meines, dem Allhsten Orte schon lange unterbreiteten Anliegens, mit der Euer Durchlaucht zustehenden Macht zu verfügen.

In tiefster Ehrfurcht ersterbend Euer Durchlaucht Pesth am 24-ten Oktober 1844. unterthänigster Diener Ludwig von Kossuth.

Közli: VISZOTA GYULA.

BAJZA LEVELEI KISS SÁMUELHEZ.

(Második, bef. közlemény.)

7.

Pest, május 9d. 1833.

A mi levelezésünk, édes barátom, néhány év óta megszakadt, de reményem nem elhülésből. Én téged most is annak hiszek, a minek ismertelek volt: becsületes, tiszta lelkű embernek; s ez az, mit én barátimban keresek. Ha érzésed irántam nem változott — mert az érzés individualis dolog s néha ok nélkül is változható — íme én megnyitom újra levelezésünket, mellyet részemről csak a sok és külön nemű terhes munka szakaszta-meg.

Írd-meg mint vezették éltedet isteneid, mióta leveleid nem vettem, mert első, a mi körülményeid közül érdekel, az *ten magad* vagy, s midőn én téged először barátomnak nevezélek, nem a literatorra, nem az isten igéje hirdetőjére, hanem az *emberre* emlékeztem benned. Az a barátság, melly nem az ember — azaz a szív és karakter — becsülésén alapodik, csak hiú álom, minden perczenet, minden szellőlebbenés semmivé teheti. A literator-ság és papi hivatal stb. csak emelhetik előttem valaki barátságának becsét, de meg nem alapíthatják. Szólj tehát nekem magadról s élted folyásáról.

En 1828 óta állandóan Pesten lakom. Kisdéd ősi birtokomat haszonbérbe adtam testvéremnek, mert nem tudtam falusi élethez szokni. Most itt vagyok s hála az égnek! teljes függetlenségben s egyedül akaratimnak s kényemnek élve. Hivatalra sohasem vágyódtam, bár környülményim szép szerencsével s nem hiún biztattak, és soha sem is fogok vágyódni s így gondolhatod, hogy az emberektől kevés kérti valóm van.¹ Házasodni nehezen fogok valaha, nem asszonygyűlöletből, hanem principumból; s így miután sorsom senki jó vagy balszerencséjével egybefűzve nincsen, senkitől és semmitől sincs okom rettegni s útaimon bátran mehetek, mert minden jó és rossz a mi jövődöimből reám háromlani fog, egyedül magamat emel-fől vagy sujt-le s bukásom mást utánam nem rönt. Szóval, nekem azon sors jutott, mellyet mindig ohajtottam magamnak — egy szabad csak a társasági élet

¹ «Inkább kívánnék szabad szegénységben élni, mint lélek-korlátoló függésben» — írja 1832 ápr. 20-án Kölcseynek. (IK. 1910. 242. l.)

törvényeitől korlátolt helyzet. Mivel henyélni nem szeretek — a mit tehenék — *írok*, a mint látod itt ott megjelent dolgozásaimból. Írói pályám, a mit szinte naponként tapasztalhatsz, sok ellenségeket támaszt, azért, mert azt from mindig a mit gondolok és hiszek, legyen bár kedves, legyen keserű: de mindig csak azt, és soha nem mást. Ellenségeim edzik bennem az erőt, köszörülk energiámat, s ne hidd, hogy keserű órát csinálhassanak. Legélesebb nyilaikat is tanulok hasznomra fordítani s gyakorta fordítom is, és sokat tanulok tőlök; s így történik, hogy sokszor azzal, mivel éppen elrontani akarának, hasznomra vannak. Soha sem ohajtéék magamnak sok barátot, mert az emberek között kevés az őszinte, egyenes barát; a bókoltatók pedig elrontják az embert, kényességre szoktatják s arra, hogy magát valami nevezetesnek tekintse, holott mindnyájan gyámoltalan állatkák vagyunk és többnyire vak történetnek köszönhetjük, ha egyikünk néhány arasznyival a másika elébe mászhatott. Most midőn a tapasztalás országának egy részét megjárta, ismét csak kevés barátot ohajtok, de *jót*; ellenséget pedig sokat, minél többet. Azok nekem lelkiképen csak használhatnak, de nem árthatnak, mert megtanítám magamat azon nehéz mesterségre, mint kell túrni s a megbánott érzést kebelemben megfojtani, hogy még csak nyugtalanságot se csináljon, akkor, midőn az üldözés kigyói igazságos, hasznos, vagy legalább általam annak vélt tettért mardossák. Robur et aes triplex circa pectus. A szokás hatalmas szer, édes barátom, Mithridates még a méregitalt is megszokta, hogy utóbb nem ártott neki. Ki a csendet nem saját kebleben keresi, vagy ha kereste, nem ott lelte fel, jaj annak! külsőleg ugyan nem fogja feltalálni. Íme itt pályám képe. Engedd-meg hogy ezzel töltém-be a lapot; én legkevesebbet magamról szeretek beszélni, mert az ember magának felette ritkán jó bírása, de itt annak akartam bizonyosságát adni, hogy még mindig bizodal-mam van henned, s barátságodba; hogy szavaimat halúl nem veended s hogy veled olly tárgyról is merek szólni, miről mással nem tudok s nem akarok.

Mivel foglalatokodol, édes barátom? A miket a Kassai Minervába írsz, olvasni szoktam, mert az írást járatom. Minek dicsérted-meg Udvardit? Az nyomoru emberke; semmihez alaposan nem ért, hanem vakon beszél a szinekről. A Tudós Társaság még mind ekkoráig egy írását sem fogadhatta el, ámbár *tag* (isten bocsássa-meg jó collegáim bűnét!) Olvastad e mit íra a Minervában a magyar nyelvről? Az *crimen laesae majestatis linguae hungaricae*!¹

Élj szerencsésen, édes barátom s válaszolj levelemre s ha az én leveleim hozzád némellykor késni fognának, vagy hosszabb ideig kimaradnának, gyaníts, gondolj mindent magadnak felőlem, csak ne elhülést és részvétlenséget íranted, mert a kit én egyszer tisztának találtam, az iránt csak nagy ok hűthet-el. Tisztelő barátod

Bajza.

(Lakásom Dorottya-utczában 20. szám alatt 2. emeletben.)

¹ Udvardy János itt azt ajánlotta, hogy új magyar szavak készítése helyett egyszerűen át kell venni az idegeneket, mert különben nyelvünk elszigetelődik a nyugatiaktól és elpusztul. (F. M. Minerva 1832. III. 511—513. l.)

8.

Pest, mart. 19. 1834.

Ez a literatori élet, édes barátom, bár mint ügyekezék az ember menekedni, pedánsokká teszen bennünket s elveszi tőlünk azon kis hajlékonyságot is az életben, mellyel talán a természet egyikünket vagy másikat megajándékozá. Ime még Novemberben irtál volt egy levelet; sőt egy másikat még előbb s máiglan nem feleltem rá. Ha az ember igen megszokja azt, hogy szünet nélkül csak a publicumnak írjon, végtére egészen elrestül a privát levelezések iránt. De te édes barátom, ne hagyd magadat az én restségem (ál)tal megzavartatni,¹ írj és minél többször, ingereld, izgasd barátodat; az végt(ére) bizonyosan ki fog venni restségemből s ha szorgalmas levelezővé nem te(szen) is — mert nehéz a már megnőtt fát hajtani — legalább azon illendőséghez (szok)tat, hogy barátim leveleire gyorsabban felelgessek. Megvallom most teljes(séggel) nem vagyok magammal megelégedve, mert vannak levelek, mellyekre cs(ak) év után *«méltóztattam felelni»* mint ellenségeim mondjak, kik ezen (hallga)tásból is készek azonnal *büszkeséget, mások megvetését* s ég tudja (mit) következtetni.

A mit az Aurora iránt Trattner-Károlyi ellen irtál, az Erdélyi (Tár)salkodóba küldöttem; azért, mert itt a Censor ki nem bocsátá. Ott kiadato(t) szóról-szóra, amint irtad, minden törülés nélkül; ámbár némelly kifejezése(k) szerfelett kemények voltak.² Erdélybe azért mertem volt küldeni, mert leve(led) felhatalmazta, hogy azt tegyem vele, amit tetszik. A Kritikai Lapok(ban) kiadtam volna, ha erősen fel nem tevém vala magamban, távol tartani (min)dentől magamat a mí ez aurorai jus kérdését újra szóba hozná. Ha í(t) szerkesztésem alatt jő vala ki, azon színe lett volna a dolognak, min(tha) én piszkálnódnám, pedig őszintén megvallom a legkedvetlenebb tollharcz volna rám nézve, mellyet ez Aurora ügyében kellene viselnem. Azért leg(a)ább okot nem adok semmi nemű öszvekocczanársra s ha idővel fog is vala(ki tá)madni, én kezdője nem leszek, s azt kívánom, hogy a publicum ugy te(kint)hessen, mint olytat, ki kényszerítve fogott fegyvert, s ki nem ütökzetet ny(erni) hanem csak magát akarja a megmocsoktatástól védeni. Mind ennek o(ka) nem egyéb, édes barátom, mint az, mivel olly tollharczokat, mellyekből a (lite)raturára semmi haszon nem háromlik, mind útálatosaknak, mind ped(ig vét)keseknek tartok. Az aurorai kérdés nem publicum, hanem törvényszék elé tartozott volna, ha nálunk Verlegerséget illető törvények volnának, de illyekről corpus jurisunk alkotói mai napiglan sem álmodtak. Törvények nem létében pedig, valamit ex aequitate elítéltetni ott, hol anuyira megvesztegethető bírák vannak, mint *édes* hazánkban, a legoktalanabb lépés volna. Azért én a kérdés eldöntését a közvéleményre bízám s azt mondtam barátimnak, legyen azon Aurora igazságos, vagy inkább törvényszeres, mellyet mind kül mind belbecse inkább fog ajánlani. Hogy nem rosszul appelláltam, mutatja a következés, mert íme martiusban vagyunk s az én Aurorából csaknem minden példány elkelt, holott 1000 volt nyomtatva. Trattner-Károlyi jelentette, hogy elkelték példányai; de elhallgatván,

¹ A levél erősen rongált. A zárjelben levő betűk és szavak az én pótlásaim.

² Lásd Nemzeti Társalkodó 1834. I. 4.

hogy csak *hat százat* nyomatott, maga az, hogy jelenti s dicsekszik vele, gyanussá teszi a dolgot, a minthogy Pesten minden könyvárosnál kapható is a Szemere-Aurora.¹ Azonban mind ezek hagyján, nevezetesebb az, hogy az erdélyi Társalkodóban megjelent írásod felboszontá Károlyit s most mint halloma Tudom. Gyűjteményben ők fogják (azaz Horvát István)elkezdenia csatát. A mint tetszik! mihelyt egyszer el leszen kezdve, akkor már én sem fogok hallgatni s megmutatom e három prókátornak (Horvát, Szemere, Károlyi) hogy ők nem értik az egész aurorai kérdés fekvését, s épen nem tudják s nem tudták kezdet óta ez ügyben, sem azt quid juris, sem (az)t quid consilii.²

Mi a te Aurora iránti írásodat illeti, édes barátom, arra azt kell mondanom, hogy benne melegen van fel fogva az ügy, de nem elég erővel, az az, nem azon argumentumokkal, melyeknek itt ellen mondhatatlanul győzniök kell. Azonban te ezeket nem tudhattad, nem lévén beavatva ez egész kérdésbe. Hogy felszólalál, fogadd érte szives hálámat, nem annyira az én védelmemért, mert én csekély pont vagyok ama nagy egészhez képest, mellynek előmozdítására kell minden törekedéseinknek intéztetniök, hanem azért, hogy nem szoktad venni a dolgokat olly apáthiával, mint soka magyarjainknak, kik házi csendesség miatt nem szólnak semmihez, hanem hagyják folyni a dolgokat úgy, miként a vak szerencse intézgeti. Nekünk íróknak minde- nekről kellene írunk s egy dologról többeknek s minden oldalról; akkor fejtenének-ki az igazságok s akkor gerjedne nagyobb érdek minden iránt az olvasó publicumban; de csak egyikét ember beszél, a többi alszik s azt sem tudja, miről vagyon szó. Nincs veszedelmesebb nemzetre nézve, mintha polgárait az indifferentismus rossz daemona lepte-meg. Én mindig buzdítom, izgatom barátimat, hogy írjanak apró cikkelyeket literaturai közérdekű tárgyakra, mert csak így lehet *életet* hozni *literaturánkba*, holmi régi dolgokon kérődző, egy munkát ismét és ismét változtatás nélkül közre hozó *Muzáron* helyett.

Olvastad e Ponori Thewrewk «Beretváltkozó tükrét?» Ez az ember nem csak az ignorantiának és izetlenségnek classikus remeke, hanem még a marhaságnak is. Olvasd-meg kíváncsiságból; belőle jobban meg fogod ismerni a «Zajbaj» írójának karakterét is. Ez a szerencsétlen vén ember nekem és gróf Széchenyinek azt veti szemünkre, hogy hozzá intézett feleleteinkben faragatlanok és gorombák vagyunk; és íme ő olly nevelt, hogy e ponorii pasquinádnak egyik lapján engem «*dühös kutyának*» nevez!! Ez engem korán sem lep-meg. Gróf Dezsewffy Józseftől egyeb(et) nem lehetett várnom, mint illyet, az után a mit már előbb ellene(m) ira. Gonosz lábbon áll az olly polemizáló ügye, kinek arra kell (szorul)nia, hogy ellenkezőjét gunyvevekkel, szitkokkal illesse. Illy dolgok (nem) mutatnak semmit, csak azt, hogy a gunyoló otromba ember. Lit(eratúrai) ellenkezősekben nem gunyolódás kell a győzödelemre, hanem argu(ment)umok: de ezeknek sem Ponori, sem a *méltóságos ur* nagy böségéb(en) ninesen.) — E könyvben gróf Széchenyi (.....)³

¹ Mindezek a gondolatok utóbb bele kerültek az Auróra-pörben Horvát István ellen írt röpiratába (l. alább).

² Körülbelül ugyanezeket írja Csathó Pálnak is 1834 jún. 2-án. (IK. 1909. 247—8. l.)

³ A zárójel Bajzáé, benne körülbelül két szó lehet az, ami olvashatatlan; efféle lehet: *gyöngye a szó*.

a mit mondok) szem(telenül) van megtámadva. Azonban ez többnyire így (szoko)tt lenni: nem csak egy Aristides volt már a világon, kit hazája (vét)lenül száműzött. Adeundae inimicitiae subeundae pro republica tempetates. Az, kinek tettei elvek és meggyőződés következtében, minden üldözöttek után is hív marad magához, mint Rousseau mint Galilei.

A F. M. O. Minerva felől azon hír szárnyalt, hogy többé nem jö-ki, azonban a hír hamis volt, mert a napokban ismét érkezett hozzám egy kötet: A veszteség nem nagy volna, ha elakadna is, mert rosszabb folyóirat alig volt még mint ez most. Én azt hiszem, hogy Ellinger maga szerkezteti. — Hogyan tetszik nálatok Rothkrepf a maga Honművészével (I) Regélőjével? ¹ Olvassák e az asszonyságok? Itt azt mondják felőle az idegen folyóiratokat olvasó dámák, hogy «Szép ujság az a Regélő, az a Honművész, de mi haszna? az csak mégis unalmas, a németek, a franciák helyett, mert a magyar nyelv, akármit beszéjjenek felőle, nem alkalmas az ilyen dolgokra.» Minap a budai magyar theatrumban vagyok egy családi Logeban s kérdem a mellettem ülő kisasszonyt, mint tetszik az előadás? «Ki a darabot németül játszva nem látta, ugymond, mulatságos lehet, de én igen únom, mert hijába, csak nem *esik* az itt *ki* olly szépen mint németül; a magyar nyelv nem alkalmas az illyesekre.» Jegyezd-meg magadnak, hogy az előadott vigjáték forditás vala s irtóztató roz fordítás, egyikétől a magyar színjátékosknak! Nem látod e, édes barátom, ebből is, hogy nálunk szigorú éles kritika kell, melly a kontárokra készültre és szorgalomra intse, vagy pedig végkép elrémítse az írói pályáról. Ez a nyelv, melly Kazinczy és Berzsenyi, Vörösmarty, és Kölcsey kezében olly gyönyörű, olly isteni, holmi Rothkrepfek és hasonló mázolóknak miatt gúnyoltatik, gyaláztatik, s nem a kontárok mondatnak hibásnak, hanem a nyelv, a *magyar nyelv* a németnek ellenében. Nem jobb volna e semmi, mint illy értetlen írók? Kivált mostani időszakunkban, midőn a nyelvtróli kérdés és vita mindenfelől forr? En ha keresztfára feszítenek is mindig azt mondom, mit a Kritikai Lapok előszavában ez előtt három évvel: «Kritika kell közöttünk, meg nem kérlelhető és kemény, de részrehajlatlan, de igazságos. Ki kell irtanunk a szolgálai csúszás lelkét, elreztentünk a lelketlenséget.»

Mi a Nemzetiségről irt munkádat illeti, édes barátom, gondolom nem áll semmi ellent, hogy azt a tudós társaságnak beadd.² A praxis a társaságnál az, hogy kiadatik két tagnak vizsgálat végett, kiknek arról kell véleményt adni, ha (a) munka érdemes e arra, hogy a tudós társaság költéségén közre bocsátassék. Meg (sz)okott történni, és megtörténhet³ (mert a társaság tagjai is gyarló és hibázható (em)berek) hogy jó munkáról is azon vélemény adatik, hogy nem érdemes, a ki (nyo)mtatásra és akkor a kézirat visszaküldetik sz(erz)őjének. Ez természetesen (kelleme)lten a szerzőre né(ze) de rajta (csak) az igen hiú fog fenn akadni; az o(lyan) azzal fogja magát (vígasztalni,) hogy munkája talán ollyaktól vizsgáltatott meg, kik nem tudtak

¹ A zárójelben levő felkiáltó jel Bajzáé. Mátrayval Bajzának 1836-ban polémiája lett Garay színi kritikái miatt. (L. Szűcsi József *Bajza József* 1914. 228—231. l.) Ez a levél némi háttérrel ad a polémiához.

² Kiss e munkája tudtommal nem jelent meg.

³ Az itt következő zárójel Bajzáé.

(elé)ggé (alaposan itélni.) A tudós társaság publicus üléseiben nem olvastathat-fel egész munkákat és így kénytelen azoknak megítélését két tagra (néha háromra) bízni s ezeknek ítéletében megnyugonni. Ezekből azt láthatod, hogy a kéziratokat nem a tudós társaság fogadja-el vagy veti vissza, hanem azon tagok, kikre a vizsgálás bízva volt. Ezeket pro informatione. — Kéziratodat, ha beküldenéd, vagy hozzám, vagy pedig Döbrenteihez küldd. A tudós társaság által fordításra kijegyzett munkákból, kár hogy nem vállalsz valamit. Stylusodtól én minden jót várnék s amennyire tudom olaszúl, franciául, angolúl értesz, pedig kivált angolúl és olaszúl értő nálunk magyaroknál nem sok van. Az angol literatura olly becses dolgokkal bir, hogy azokat nyelvünkre fordítani nagy nyereség volna. — Az *uk* és *ülk* Csongrád vármegyei provincialismus, már Dugonics élt velök: de ezeket csak gyéren kellene használnunk, hol kétes lehetne az értelem, vagy pedig a concursus vocalium kikerülésére, például *az ő örömiük* s th. eff.

Papírosom megtelt, időm elfogy, engedd hogy zárjam leveletem. Még sokról kellett vala írnom, de ezekről máskor. Házasságodhoz minden nemű áldást és boldogságot! Szívöl örvendek szerencsédnek. Nödet, ámbár, ismeretlenül, tisztelem. Éljen szerencsésen!

szíves barátod
Bajza.

9.

Édes barátom,

Mintegy két hónappal ez előtt irtam volt hozzád az aurorai dolgok felől, nem tudom, ha vetted e leveletem. Most ime az ide mellékeltem küldöm, azon reménnyel, hogy érdekelni fog: de ezt csak úgy olvasd-el, ha Horváth Istv. *Aurora perét* már láttad, különben nem lehet értelme.¹ Megengedj, hogy e kissé terhesebb levelet nem bérmentesítem, amúgy el szoktak veszni a levelek, így nehezebben. Büntess-meg érte egy hosszú levéllel; s úgy fogsz bosszúlni, mint a vallás parancsolja: Ki téged kövel hajít, hajítsd-meg kenyérrel. Éljen szerencsésen, szíves barátod

Pest, május 16d. 1834.

Bajza.

(Megengedj e karczolásért, sietve írom, s nem is lakomban.)

10.

Kedves barátom,

Kiliánnal szólottam, mihelyt leveledet vevém, munkád felől;² ő azt mondta, hogy most egy ideig nincs szándéka munkákat venni, mert sok pénze hever a magyar könyvekben s várakoznia kell meddig azok elkelnek, s költsége visszatérül, s különben is vannak, úgy mond olly Verlagjai, melyeket miután megkezdett folytatnia kell; s már magokra ezekre is sok költségei vannak. — Azt irtad, hogy kéziratodat adjam be a tudós társaságnak s ha ott visszavetted, akkor ajánljam Kiliánnak, de ez nem vala eszközölhető, miután te a kéziratot már előbb Kiliánhoz küldötted. Most tehát az volna

¹ A melléklet hiányzik. Bizonyára Bajza vitairata volt: *Mellyik a valódi Aurora, törvény és józan ész előtt?*

² Kiss már fentebb említett a *Nemzetiségről* c. munkájáról van szó.

hátra, hogy a kéziratot a tud. társaságnak adjuk-be, de te engem erre nem hatalmaztál-fel egészen, azért kérek ird-meg szándékomat minél előbb, s én azt teendem, amit parancsolni fogsz.

Feleletedet az Aurora-pörre ismét kénytelen valék az Erdélyi Társal-kodóba küldeni, mert hírlapokba a pestbudai censura semmit sem enged nyomtatni az Aurora iránt, akár *mellett* akár *ellen* legyen. Még nem tudom, ha Erdélyben ki fog e jöni? Károlyi typ. és társai a Replica kijövelele óta hallgatnak, talán megelégedtek feleletemmel, mind a mellett is, hogy Horvát István azt egy pár barátja előtt *rosz replicának* nevezte. Olvastad e, édes barátom, a két Aurora recensióját a Tud. Gyűjt. augustusi kötetében? Azt olvasnod kell s látnod, miket firkáltatnak Horvát és Károlyi a magok folyó-írásába. Az egész recensió nem egyéb *marhaságnál*; azonban nem ártana, ha valaki még is felelne rá (nekem mint résznek nem lehet s nem illik); mert benne a fő tendentia a szép literaturai művek ellen van s általában a szép literaturai zsebkönyvek ellen, a mi a legártalmasabb barbarismus nálunk, kik azon kevés izlést is, mellyel birunk, szép literaturai műveink-nek, és sok részben zsebkönyveinknek, köszönhetjük. Tekintsünk széllyel a magyar írók között. Kik a legizetlenebbek, legposhatabbak? Azok, kik a szép literaturai műveknek ellenségei, kik azokat játéknak és csecsebecsék-nek tartják, s nem birnak elég észszel által látni azoknak befolyását a nemzet szellemi művelődésére. Ily fonák gondolkodásnak köszönheti, például, Horvát István, hogy historiai vizsgálódásait, mellyek sokszor igen becsesek, senki nem olvassa izetlen, zordon előadása, gondatlan konyhai stylusa miatt, s azon szörnyű mendicans diáki tudóskodás miatt, melly benne egész viszketeggé vált.²

Papp Ignáczról az *Ekhó* írójáról ujság gyánánt tudnod kell, hogy Veszprémben fő *nemzeti* iskolai professorságából kitétetvén, Pesten telepe-dett-meg familiástól azon szándékkal, hogy ezentul literatorkodni fog s lite-ratorkodás jövedelméből él. Látván és hallván, hogy a Kritikai Lapoknak meglehetősen publicuma van, s hogy a könyv kél, föltevé magába, hogy ő is valami illy neműt kezdend, mert ez leghibizonyosabb utja gondolá, a pénz-beli haszonnak. Ily született az *Ekhó*. S minthogy a magyar publicumban zajt kell csinálni, ha az ember magát észrevehetővé akarja tenni, tehát ő irt zajos kritikákat t. i. jó *körmönfont* stylusban és *zsirosan*, és első rendű íróink néhányát (mint Vörösmarty, Kölcsey, Czuczor) megtámadva. Emberi terü észzetünkben (így!) van oltva, hogy midőn valamit szemeink előtt támadni látunk, jövendőletünk jó vagy balszerencséje iránt. Az *Ekhó* első kötetét látván, jövendőttem én is fölöle s oh csoda! jóslatom pontiglan teljesedett. Egykét barátom únszolt, hogy szóljak ezen *Ekhó* felől a Kritikai Lapokban. Én makacsúl megtagadtam azon föltétel mellett, hogy sem magam nem szólok, sem mástól ellene valamit fel nem veendek. Mert mi volna az, ha még ilyeneket is bírálatra méltatnánk, vagy épen vitába bocsátkoznánk miattok? Nevelt ember részeggel vagy örülltel soha sem fog szóba bocsát-kozni, mert rég meg vagyon írva: Quoties cum stercore certo — vinco seu

¹ Kiss cikkét l. Nemzeti Társalkodó 1834. II. 291—303. l.

² Bajza *Emlékeztető Horvát István számára* (Krit. Lapok V. k. 116—143.) c. vitairata egyes gondolatainak drasztikusabb fogalmazása.

vincor: semper ego maculor.¹ Én tehát Papp vergődéseit némán néztem, azt jósolva, hogy az ő Ekhója magától fog össze omlani, mint minden, a mi alapra nem építetett. A publicum a könyvet kapva kapta s az én barátim még inkább únszoltak, hogy világosítsam-fel a dolgokat ezen vak publicumnak, melly eléggé gyenge még egy Papp Ignác okoskodásai által eltévesztetni. Én, a mint tudni fogod, mai napig hallgattam: az alatt pedig az idő csendesen készíté-el az *Ekhó* felett kritikáját; csendesen, de olly hatalmasan, hogy a második kötetre, minden lármás hirdetések, ügyekezetek s törekedések mellett sem gyült több előfizető háromnál s a könyv többé ki nem jöhetett, szerzője pedig, Papp Ignác, egy kissé meggyógyult betegségéből, mert magán tapasztalván mi a literator elme és ítélet nélkül lemondott az írói pályáról s beiratta magát a pesti universitásnál a tanuló seborvosok közé, s máj napig is folytatja (vénségére) a sebészi studiumokat. Hallom, hogy elejétől fogva az leginkább boszontá, hogy az ő Ekhójára a Kritikai Lapokban semmi felelet sem következett. Igen természetesen! ő zajt akart csinálni, zaj pedig nem lett s lehetett, ha senki sem replicázott. Nincs bizonyosabb, csalhatatlanabb és hatalmasabb kritika, édes barátom, mint az idő. — Ezt töredékül Papp Ignác biographiájához. Az én minden boszúm ellene az, hogy ezt tudatom.²

Schedel üdvezel; hozzá írt leveledre válaszolni fog, eddig nem érhetett rá. A pesti literator, édes barátom kevésre ér rá és a mellett mind ros, az az rest levelező, ámbár szeret másoktól leveleket venni. — Én előbb feleletem volna neked, de beteg valék s mindenre alkalmatlan, még most sem vagyok egészen jól; ez a városi ülő élet megöl minél előbb.

Élj szerencsésen. Mindenkor hív barátod

Pest, octob. 10. 1834.

Bajza m. k.

11.

Édes barátom.

Csodálkozva értem october 25d. irt leveledből, hogy (a) Kilianhoz küldött kézirat iránt máig sem (vetted) tudósításomat, holott én e felől neked már (kétszer) irtam volt.³ Mult évi nov. 28d. költ le(veledbe) n(ekem) azt hagyád t. i. meg, hogy el nem vállalván kéziratodat Kilian, azt Kassára küldjem; minek következtében én azt még tavall december hónapban Eggenberger által Ellingerhez küldtettem s téged, ha jól emlékezem, januárius elején tudósítottalak.⁴ E kéziratnak olly hosszú idő óta Ellingernél kell hevernie Kassán, mert Eggenbergert e napokban, leveled vétele után, újra megszólítván, ő azt mondotta, hogy a szóban lévő kéziratot még a mult évi decemberben elindította volt Kassára. Kérlek, írj Ellingernek iránta; én magam írnék, de egy idő óta nem állok vele levelezésben, mert — ő tudja miért! — nehezelt rám, a mi azonban még nem a legnagyobb szerencsétlenség, melly érhet. Aggodalomban vagyok e kézirat miatt.

¹ A latin mondat központitása tőlem való.

² Papp Ignác *Ekhójáról* I. Szücsi József: *Bajza József* 147., 150. l. A levél kiegészíti e kocódásokról való eddigi értesüléseinket.

³ A levél rongált. A zárójelben lévő betűk és szavak az én pótlásaim.

⁴ Ez a levél nincs meg.

Ne vedd balúl, édes barátom, hogy oly rit(kán) írok hozzád. Kit a sors — haszonra e vagy (kár)ra, nem tudom — oly igen beszótt és font a literatorkodásba, annak igen kevés hasznát vehetik baráti s nekem a távollevők annál kevesebb hasznomat, minthogy felette — egész az illetlenségig! — rest levelező vagyok. Melly kár, hogy a boldogult Kazinczy, kitől én különben is oly sokat tanultam, nem hagyá ebbeli szép tehetségének, ha bár csak egy kis részét is (reám) Nem ismertem soha gyorsabb, pontosabb, (lelke)sebb levelezőt!

Mosolyogtam a vádakra, mellyekkel (a) Kritikai Lapok terhelhetnek. Vádolni könnyű, de megbizonyítani valamit kissé nehezebb dolog. E részrehajlási vádak csak akkor volnának valók, ha tudna valaki felhozni recenziókat, mellyek a Tudós Társ. vagy barátim ellen intézve lévén, a Krit. Lapokba fel nem vétettek: de efféle recenziókat senki sem írt, tehát én sem adhattam-ki. Én magam pedig mindent nem recenseálhatok, mind tudományom mind pedig időm szűke miatt sem. Bizonyossá tehetek azonban mindenkit, hogy recenseálja bármellyikét barátimnak, vagy a Tud. Társaság(ot) ha vele egy véleményben nem volnék is, csak ész és ítélet legyen recenziójában alapos, legyen az egyébiránt bármí gáncsoló és kemény, (a) Krit. Lapokban általam ki fog adatni. Én magam ellen is felvennék gáncsoló bírálá(to)kat, annál is inkább más ellen.¹ S meddig (én Krit.) Lapokat adok-ki, addig ezen K. lapok sem T. Társaságnak, sem semmi egyébnek, mint az igazságnak és méltalomnak lesznek ügyvédei. Egyéb iránt, hogy a Krit. Lapok felől sokféle és sok fonák itéletek vannak, az nem ujság s ennek (így) is *kell lennie*: azt azonban tapasztalom, (észre) vehetőleg, hogy minden új füzet megjelen(tekor) jobban kezdi látni a publicum, hogy e(zen Krit.) Lapok nem haszontalanok a magyar (literatú)rában s az olvasó közönség mind inkább kezdi őket respectálni és figyelembe venni; s én bizonyossá tehetlek, édes barátom, hogy azon elismerését a Krit. Lapok becsé- nek, mellyet már az V. füzetnél tapasztalok, én magam még csak a XII-nél vártam. Ellenségei ugyan nem² sokan vannak e lapoknak, de azok többnyire vagy a megbírált írók vagy ezeknek vak imádói, s ilyen ellenségei mindig voltak és mindig lesznek kritikai folyóiratnak.

Hallottad e hogy a Kassai Szemlélő újra megindul 1836-ban. Sok szerencsét hozzá! de a mi Kovacsóczy kezébe kerül az már magában hordja halála magvait. — Mayer universumát tudomra Vajda fordítja. — Mit itélsz s mit mások vidékeden verseim felől, mellyeket egybe (gy)űjtve e nyáron Kilian kiadott? Én verseim(mel) a magyar lyrai költésnek valami új i(rány)t igyekeztem adni; mennyire értem el már eddig is czélotam s mennyire fogom elérhetni ez iránt mások itéletét ohajtanám hallani, s azt kívált, hogy a publicum hogy fogadá őket s veszi e észre azt a mit én akar(tam)? Ifjú költőinkben látom, egy pár év óta, hogy ezen uton kezdenek indulni, de azt nem (tu)dom, ha ezen költés át fog e még is me(nni) a nagyobb tömegbe.

Ponori írhat, amit neki tetszik, (erköl)csileg halva van, és senki más nem; ő tem(eté) el ön magát s minden írásával mélyebbre (és) mélyebbre süllyed sirjában. Igaz, hogy ő n(em) is vala, *életre méltó*.

¹ Ezt írta 1830. okt. 21-én Kölcseynek is. (IK. 1910. 237. 1.)

² Valószínűleg tollhiba *nagyon* helyett.

Élj szerencsésen, édes barátom, s minthogy szorgalmasabb levelező vagy, írj gyakrabban mint én, örömmel veszem leveledet mindenkor. Öllelek!
Pest, dec. 1 én 1835.

szives barátod

Bajza.

Közli: SZÜCSI JÓZSEF.

SIMONYI ZSIGMOND LEVELE HAYNALD ÉRSEKHEZ.

Haynald Lajos bíboros-érsek levelezésének gyűjteményét a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár őrzi. Van közte Simonyi Zsigmondnak egy Haynald-hoz intézett levele, 1884. máj. 8-áról. Simonyi elpanaszolja benne, hogy zsidó származása megakadályozza előmenetelében, az egyetemi tanárság elnyerésében; a megkeresztelkedés gondolatával foglalkozik s audienciát kér Haynald érsektől. Annak említése, hogy a katolikus egyházba akarja magát fölvetetni, mindenestre «captatio benevolentiae» a nagytekintélyű, nagy összeköttetéssel bíró Haynald érsekkel szemben.

Simonyi levelére az érseki iroda ennyit jegyzett rá: «Simonyi Zsigmond audienciát kap 1884. máj. 14/6 d. u. 3 órakor.» Simonyi tehát élőszóval is kérhette Haynald pártfogását. Vajon Haynald eljárt-e Simonyi érdekében, arra nézve nincsen adatunk. Annyi bizonyos, hogy Simonyi mozgólódásával elérte célját, mert 1885-ben kinevezték egyetemi rendkívüli tanárnak.

Simonyi levelében visszapillantást vet addigi tudományos munkálkodására. Nyelvtudományi munkásságának összefoglalása érdekel bennünket elsősorban, de életrajzi vonatkozásokat is rejt az érdekes levél. Megismerjük belőle a tudóst és az embert. A levél így szól:

Nagyméltóságú Bibornok Érsek úr!

Kegyelmes Uram!

Bocsánatot kérek, hogy minden közvetés nélkül bátorkodom, ismeretlen létemre, egy reám nézve főfontosságú ügyben Eminentiád kegyes támogatását kikérni. Bátorít az az általános ismert tény, hogy Eminentiád mindenütt szívesen látba veti hathatós pártfogását, a hol egy-egy közhasznú törekvés előmozdításáról van szó.

Nem tudom, volt-e szerencsém eddigi működésemmel Eminentiád figyelmét érdekelni, azért röviden felsorolom, hogy ítéletének alapot nyujtsak, tudományos iparkodásomnak legfőbb tényleges eredményeit. Már húsz éves koromban (1873) fordítottam az Akadémia megbízásából Müller Miksa Főolvasásait a Nyelvtudományról. Azontúl éveken át főleg a Magyar Nyelvörben — de a Nyelvtudományi Közleményekben is — közöltem az értekezéseknek szakadatlan sorát. Ezek közül kettő a M. Nyelvörben kitűzött pályázatokban volt nyertes («A szók összetétele a magyarban», és «A magyar ígémódok használata»), kettőt pedig az Akadémia jutalmazott a Sámuel-díjjal («Az ugor módalakok», és «A hangátvetés»). Az Akadémia 1879-ben s a finnországi Irodalmi Társaság 1881-ben választott meg tagjának, — és az Akadémia 1880-ban jutalmazta Marczibányi-díjjal «A Magyar Kötöszök, egyúttal az összetett mondat elmélete» című pályamunkámat, melyből a befejező III. kötet csak az imént jelent meg. Néhány év óta az Akadémia